

บทที่ 1

บทนำ

ในระบบเศรษฐกิจที่ดำเนินไปภายใต้แบบแผนความคิดที่ได้วิวัฒนาการตลอดมานั้น เป็น การนำแนวความคิดที่ถือกำเนิดมาจากอารยธรรมตะวันตกมาใช้ จึงเป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อตะวันออก โดยเฉพาะประเทศไทยที่มีวัฒนธรรมแบบพุทธศาสนา เป็นพื้นฐานของสังคมอยู่เดิม ได้นำเอาแนว ความคิดหรือปรัชญาตะวันตกมาจัดการกับปัญหาเศรษฐกิจ สังคมของตนเองแล้ว อาจเกิดความ ไม่ประสานกัน ระหว่างแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมกับค่านิยมทางสังคม ซึ่งเป็นผลมาจาก อารยธรรมภายใต้แนวคิดของพุทธศาสนา และกลายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้จึงควร ได้มีการวิเคราะห์ของทั้ง 2 กระแส ในส่วนที่อาจมีความ ไม่สอดคล้องกันเกิดขึ้นและกลายเป็นอุปสรรคดังกล่าว

1.1 ปัญหาพื้นฐานของมนุษย์และแนวทางแก้ปัญหา

ปรัชญาทั้ง 2 กระแส เริ่มต้นจากจุดเดียวกัน คือมนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่ง ตรงจุดเริ่มต้นนี้ทั้ง 2 กระแสมีความสอดคล้องกัน คือปรัชญาเศรษฐศาสตร์ยอมรับว่ามนุษย์มีความ ต้องการไม่จำกัดแต่ทรัพยากรมีจำกัด จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดทฤษฎี ทางเศรษฐศาสตร์มากมาย เพื่อมาจัดการกับปัญหานี้ ซึ่งการมองปัญหาพื้นฐานของมนุษย์ไปตรงกับทางพุทธศาสนาที่ได้กล่าว ไว้มากเช่นกัน ได้แก่ แม่น้ำเสมอด้วยตัณหา (ความอยาก) ไม่มี (นตฺ ติ ตมฺหา สฺมา นที.)⁽¹⁾ หรือความอยากจะได้ยากในโลก (อิจฺจฺมา โลกฺสฺมิ ทุชฺชฺหา.)⁽²⁾ หรือความอยากยอมเลือกไล่ซึ่ง นรชน (อิจฺจฺมา นรี ปริกฺสุสฺติ.)⁽³⁾ เป็นต้น จากอุปนิสัยที่เป็นลักษณะประจำตัวของมนุษย์ที่ถือว่าเป็นข้อสมมติเบื้องต้น (Basic assumption) ที่กำหนดไว้ ปรัชญาแต่ละกระแสได้สร้างแนวคิด สำหรับการวิเคราะห์พฤติกรรมของมนุษย์และชี้แนะถึงวิธีการที่จะนำมนุษย์แต่ละคน ไปสู่เป้าหมายของ

1. ชุ.ธ. 25/48.

2. ส.ส. 15/61.

3. ส.ส. 15/61.

การดำรงชีวิตของตนและสภาวะอันเป็นที่พึงปรารถนาของสังคมส่วนรวม และมโนทัศน์ของคน เศรษฐกิจหรือปณฺฑชนที่มีอิทธิพลต่อระบบเศรษฐกิจ สังคมโดยตรงนั้น หากจะว่าโดยลักษณะและวัตถุประสงค์ของมนุษย์ในทางเศรษฐศาสตร์และพุทธศาสนาแล้ว ได้แก่ลักษณะที่แสดงออกให้ปรากฏแก่ตนเอง และผู้อื่นด้วยวัตถุประสงค์ต่าง ๆ โดยแยกพิจารณา ดังนี้

1.2 ลักษณะของมนุษย์ในเชิงปรัชญา

1.2.1 ความต้องการบริโภค ลักษณะของคนเศรษฐกิจนั้น เป็นภาพลักษณ์ที่แสดงออกโดยมาจากผัสสะ (ความกระทบอารมณ์) เป็นสิ่งเร้าให้เกิดการรับรู้ จนเกิดความต้องการและตื่นรนแสวงหามาตามความทะยานอยาก เพื่อมาบำบัดความต้องการหรือสนองเวทนา ทำให้บรรลุเป้าหมายแห่งตน จึงจะเห็นได้ว่าเศรษฐศาสตร์นั้นเริ่มต้นมาจากความต้องการแล้วดำเนินไปสู่การแสวงหา เพื่อให้ได้มาซึ่งความพึงพอใจที่สูงที่สุดเช่นกัน แต่ขอช่วยในการกำหนดลักษณะของความต้องการของเศรษฐศาสตร์นั้นแคบเกินไป สำหรับที่จะมาแก้ปัญหาของมนุษย์ คือเศรษฐศาสตร์ได้แสดงออกถึงการแก้ปัญหาโดยเริ่มจากจุด "เมื่อมีความต้องการ" แล้วจะบำบัดและสนองตอบได้อย่างไร โดยไม่ได้สืบค้นถึงภูมิหลังของความต้องการว่ามีต้นตอหรือกำเนิดขึ้นมาได้อย่างไร จึงเป็นการแก้ปัญหาแบบไม่ครบตามกระบวนการเกิดแห่งเหตุปัจจัย ลักษณะที่แสดงออกให้ปรากฏอยู่ทั่วไปอันเป็นภาพลักษณ์ของคนเศรษฐกิจ อันเนื่องมาจากมโนทัศน์ว่า หากสนองความต้องการได้ก็คือการบรรลุเป้าหมายได้เป็นลำดับ ๆ ไป จึงปรากฏว่าต้องเติมอย่างไม่รู้เต็มอยู่ตลอดเวลา ไฟไม่เคยดับเพราะเชื้อฉันทิ การคิดแก้ปัญหาดังกล่าว โดยไม่สืบสาวหาเหตุที่แท้จริงของปัญหาจึงเหมือนไฟได้เชื้อ ย่อมแสดงเปลวจรดถึงเมฆได้ฉันทิ นั้น ถ้าเช่นนั้นจะลดอุณหภูมิความร้อนระอุของสังคมคนเศรษฐกิจได้อย่างไรกัน จวบจนบัดนี้วิทยาการทางเศรษฐศาสตร์ได้อุบัติขึ้นมาในโลกกว่าสองศตวรรษแล้ว แต่ก็ยังประสบความยุ่งยากในวิธีการวัดระดับความพึงพอใจ (อรรถประโยชน์) อยู่เช่นเคย เพราะโดยเหตุที่ไม่ทราบแน่ชัดได้ว่า ความพอใจในระดับที่สูงที่สุดนั้นอยู่ที่ไหน เพราะถ้าหากสูงสุดจริงก็น่าจะมีความพอเกิดขึ้น แต่ในขณะที่เดียวกันเศรษฐศาสตร์เองก็บอกว่ายังมีความต้องการอยู่อีก คือต้องการไม่มีที่สิ้นสุด หรือไม่จำกัด ซึ่งก็เท่ากับตอบคำถามอยู่ในตัวแล้วว่า วิธีการวัดความพอใจด้วยวิธีการเชิงปริมาณนั้น เชื่อว่าสูงสุดจริงยังไม่ได้ เพราะยังมีความต้องการอยู่อีก วิธีการที่ห่างไกลจากธรรมชาติของมนุษย์เช่นนี้จึงให้คำตอบที่สมบูรณ์ยังไม่ได้ ฉะนั้นจึงควรแสวงหา

คำตอบด้วยวิธีการอันดูบ้าง เพราะเพียงแต่การพยายามวัดความพึงพอใจนั้น แม้จะสมมุติว่าได้คำตอบออกมาว่าเป็นที่พอใจสูงสุดทางวัตถุแล้วก็ตามก็ยังไม่เป็นที่ยุติอยู่นั่นเอง เมื่อมโนทัศน์ที่แสดงออกของคนเศรษฐกิจได้แสดงให้เห็นลักษณะการบริโภคทางวัตถุเป็นที่ตั้งแห่งความต้องการเพียงเพื่อสนองความต้องการทางกายเท่านั้น แต่ลักษณะการบริโภคที่เป็นอยู่จริงและปรากฏอยู่จริงในคนเศรษฐกิจนั้น ก็ยังคงลักษณะการบริโภคทั้งสองแบบคือ การบริโภคทางกายและทางด้านจิตใจ (เช่นการบริโภคเสื้อผ้าเครื่องประดับและของใช้ถาวรที่มีการเปลี่ยนรูปแบบบ่อย ๆ เพื่อชักนำให้เกิดความต้องการซึ่งเน้นสนองทางด้านจิตใจโดยแท้ และสามารถขยายขอบเขตต่อไปได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุดและรวมถึงบริการทางด้านที่พักผ่อนหย่อนใจที่มีมาในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นและสนองความต้องการอย่างไม่มีขอบเขตด้วย) อยู่โดยหลักธรรมชาติของสัตว์ที่มีเจตจำนง ดังได้ปรากฏว่าสถิติการกระทำอัตวินิบาตกรรม (ฆ่าตัวเองตาย) ของคนในประเทศที่ฝรั่งพร้อมทางวัตถุนั้นได้เพิ่มจำนวนมากขึ้น แต่ประเทศที่ขาดแคลนทางวัตถุเสียอีก ปัญหาลักษณะเช่นนี้ไม่เป็นลักษณะเด่นของสังคม สิ่งเหล่านี้เป็นการแสดงออกของจิตใจที่ระส่ำระสายที่ต้องการการบำบัด สอนตอบ หรืออาจถึงขั้นต้องการการเยียวยาซึ่งก็คือต้องการบริโภคในสิ่งทีนอกเหนือจากวัตถุนั้นเอง

ในทางพุทธศาสนา มนุษย์ในทางพุทธศาสนาก็มีส่วนที่เหมือนกันกับทางเศรษฐศาสตร์ ในจุดเริ่มต้นคือ มีความต้องการและมีความพอใจเป็นที่หมาย ส่วนในเรื่องที่กิเลส (สภาพที่ทำให้จิตเศร้าหมอง) ตัณหา (ความทะยานอยาก) และเวทนา (การเสวยอารมณ์) อันเกิดจากผัสสะที่มาทางอายตนะ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) นั้น ทางพุทธศาสนาได้กล่าวไว้โดยละเอียดถึงเบื้องหลังของความต้องการ และการแสวงหามาบำบัดความต้องการเพื่อให้ได้รับความพอใจ ในรายละเอียดนั้น พุทธศาสนาได้แสดง โดยเริ่มมาจากรากเหง้าของปัญหาคืออวิชชา (ความไม่รู้) จึงทำให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมามากมาย ซึ่งไม่อาจจะนำมากล่าวในงานศึกษาครั้งนี้ได้หมด จึงเพียงยกตัวอย่าง ตัวการที่ทำให้มนุษย์ปฤชณมีลักษณะการแสดงออกต่าง ๆ ตลอดจนการแสดงออกในแง่มุมมองทางเศรษฐกิจบางอย่างที่เป็นที่คุ้นเคยกันคือ มีกิเลส 1500, ตัณหา 108, เวทนา 108

"(1) กิเลส 1500 ได้แก่ โลกะ (โลก) โทสะ (โกรธ) โมหะ (หลง) อุกุศลกรรมบถ 10 จนกระทั่งถึงตัณหา 108

(2) ตัณหา 108 ได้แก่

ก. ตัณหาวิจริต 18 อันอาศัยเบญจขันธ์ภายใน = เมื่อมีความถือว่าเรามี จึงมีความถือว่า : เราเป็นอย่างนี้ เราเป็นอย่างนั้น... เราไม่เป็นอยู่ ฯลฯ

ข. ตัดท้าวจิวิต 18 อันอาศัยเบญจขันธ์ภายนอก = เมื่อมีความถือว่าเรามีด้วยเบญจขันธ์นี้จึงมีความถือว่า : เราเป็นอย่างนี้ด้วยเบญจขันธ์นี้ ฯลฯ

ตัดท้าวจิวิต 18 (สองชุดในข้อ ก และ ข) รวมเป็น 36 x กาล 3 (ปัจจุบัน อดีต อนาคต) = 108

หรืออีกอย่างหนึ่ง ตัดท้าว 3 (กามตัดท้าว ภวัตตัดท้าว วิภวัตตัดท้าว) x ตัดท้าว 6 (ตัดท้าวในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ในธรรมารมณ์) = 18 x ภายในและภายนอก = 36 x กาล 3 = 108

(3) เวทนา 108 ได้แก่

เวทนา 6 (เวทนาเกิดจากสัมผัสทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) x 3 (ที่เป็น โสมมผัส โทมผัส และอุเบกษา) x 2 (เป็นเคหสิต คืออิงเรือนหรือเป็นความรู้สึกแบบชาวบ้าน ฝ่ายหนึ่งและเป็นเนกขัมมสิต คืออิงเนกขัมม์หรือเป็นความรู้สึกอิงความสละสงบ ฝ่ายหนึ่ง) = 36 x กาล 3 (อดีต อนาคต ปัจจุบัน) = 108"⁽⁴⁾

จะเห็นว่าในลักษณะที่แสดงออกของพฤติกรรม การบริโภค การผลิต หรืออื่นใดก็ตามของคน เศรษฐกิจและของบุคคลนั้นต่างก็มีวัตถุประสงค์เดียวกันคือเพื่อให้ได้รับความพอใจอันจะนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดคือความสุขของชีวิตต่อไป เพื่อความชัดเจนในขอบเขตอันเป็นการมุ่งสู่แง่มุมทางเศรษฐกิจ จึงสรุปปรัชญาทางเศรษฐศาสตร์และมโนทัศน์ของปัจเจกชนหรือบุคคลที่มีอิทธิพลต่อระบบเศรษฐกิจ/สังคมโดยตรง พอสังเขปดังนี้

1.2.2 จินตภาพ (Image) ความจริงแบบแผนการคิดของมนุษย์นั้นย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยทั้งภายนอกและภายในตัวของเขาเองหลายอย่าง ซึ่งยากแก่การที่จะสรุปเอาหลักเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัวได้แต่ตามแนวคิดของทางเศรษฐศาสตร์นั้นได้ยอมรับว่าคน เศรษฐกิจเป็นคนที่เหตุผลเสมอต้องสรุปแบบแผนการคิดที่มีลักษณะเด่นของนีโอคลาสสิก นาราไดจิม ของไกรยุทธ อธิธา คีรินทร์ กล่าวไว้ว่า "ได้มีการยอมรับกันว่าคน เศรษฐกิจเป็นคนที่มีเหตุผล (Rational) จึงกลายเป็นรากฐานที่ทำให้เกิดพฤติกรรมคือคน เศรษฐกิจ จะเลือกวิธีการ (Means) ที่ดีที่สุดเพื่อให้ตนเองบรรลุจุดหมาย (Ends) ให้มากที่สุดคือคน เศรษฐกิจเป็นคนที่มีความต้องการมากที่สุด จึงทำให้ตัวเป็นผู้

4. พระราชวรคุณ (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์, 2528), หน้า 340-341.

แสวงหามากที่สุด (Maximizer) และในขณะเดียวกัน ถ้าหากจะต้องมีการสูญเสียหรือการใช้จ่ายเกิดขึ้นในรูปแบบใดก็ตาม เขาจะทำตัวเป็นผู้ที่เสียน้อยที่สุด (Minimizer)"⁽⁵⁾ ซึ่งก็คือยังยืนอยู่บนพื้นฐานความคิดของอาดัม สมิท เกี่ยวกับการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว (Self interest) ของคน เศรษฐกิจนั่นเอง แต่แล้วพลังแห่งการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวนี้เองจะนำไปสู่ความมั่งคั่งของสังคมโดยรวมได้ เพราะแต่ละคนได้แสวงหาความมั่งคั่งอรรถประโยชน์และกำไรภายใต้การแข่งขันอย่างเต็มที่

ทางพุทธศาสนาสำหรับสามัญชนทั่วไปหรือปฤชชนั้นความคิดโดยทั่ว ๆ ไปก็เพื่อความอยู่ได้ ไปรอดปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สิน พุทธศาสนามองเป้าหมายของชีวิต ตั้งพระราชาวรมุณี (ประยุทธ์ ปยุตโต) ให้บรรยายไว้ว่า "โดยมุ่งเน้นด้านเกณฑ์อย่างต่ำที่วัดด้วยความต้องการแห่งชีวิตของคนคือมุ่งให้คนมีปัจจัย 4 เพียงพอแก่ความต้องการที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ของสามัญชนทั่ว ๆ ไป โดยถือเอาคนเป็นหลักแต่ความมีปัจจัย 4 ที่เพียงพอแก่ความต้องการแม้จะพร้อมพร้อมบริบูรณ์ก็ตาม ก็มีใช้ เป็นจุดหมายในตัวของมันเอง เพราะนี่เป็นเพียงวิธีการขั้นตอนหนึ่งที่จะนำไปสู่การประสพสุขที่ประณีตยิ่งขึ้นไป ในทางพัฒนาคุณภาพจิตและปัญญาต่อไป"⁽⁶⁾

แต่สำหรับปฤชชนทั่วไป แม้จะ ไม่ได้คิดหวังในความสุขที่ประณีตเช่นนั้นหรือไม่เข้าใจในความหมายก็ตาม ส่วนมากแล้วมักจะไม่หยุดความพอใจไว้เพียงแค่ปัจจัย 4 เท่านั้น หากยังแสวงหาลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ในรูปแบบอื่น ๆ ต่อไปอีกตามกำลังความสามารถและความเข้าใจของตนจะพึงอำนวยให้ได้โดยสุจริตบ้าง ทุจริตบ้าง แล้วแต่สภาพจิตใจของแต่ละบุคคล

1.2.3 วัตถุประสงค์ของการมีชีวิตอยู่ในโลก ภายใต้การแสวงหาอันมากมายของคน เศรษฐกิจนั้น คน เศรษฐกิจก็มีข้อจำกัด (Constraint) คือทรัพยากรนั่นเอง จึงเพื่อแสวงหาข้อยุติในประเด็นดังกล่าวที่จะนำไปแจกจ่ายและสังคมไปสู่ข้อสรุปที่เป็นที่พึงพอใจสมปรารถนาที่สุด

5. ไกรยุทธ ธีรตยาตน์นัท, แก่นสารของเศรษฐศาสตร์ (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 136.

6. พระราชาวรมุณี (ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธธรรม (กรุงเทพฯ:มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2529), หน้า 778-779.

ของทุกฝ่าย เศรษฐศาสตร์จึงมุ่งเน้นถึงเรื่องประสิทธิภาพของการใช้ทรัพยากรที่จะเกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจ ในระบบตลาดโดยผ่านทางกลไกราคาที่จะจัดสรรปรับเปลี่ยนภาวะการผลิตตลาดให้เข้าสู่ภาวะดุลยภาพ ภาวะเสถียรภาพ โดยภายในกรอบของระบบตลาดที่มีการแข่งขันแบบเสรีหรือระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมนั่นเอง ซึ่งเป็นระบบที่สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญแก่คนเศรษฐกิจว่าเป็นผู้ที่มีเหตุมีผล จึงเป็นการปล่อยให้มีการทำงานร่วมกันระหว่างธรรมชาติของมนุษย์กับระบบเศรษฐกิจ/สังคม ดังนั้นการที่ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมยังไม่ถึง ภาวะการที่เรียกว่ามีการแข่งขันอย่างสมบูรณ์ (Perfect competition) ก็ตามก็ไม่ใช่สิ่งที่จะบอกว่าเศรษฐศาสตร์ล้มเหลว เพราะการที่ไม่สามารถทำโลกในฝันให้กลายเป็นจริงขึ้นมาได้ ทั้งนี้เพราะเป็นแบบแผนของความคิดที่เปิดกว้างและชี้นำทิศทางเอาไว้ให้คนเศรษฐกิจ ได้มองเห็นลู่ทางสำหรับเดินของระบบ โดยเป็นแบบแผนและแนวคิดของผู้เป็นต้นคิดคืออาดัม สมิท ซึ่งเป็นบิดาแห่งเศรษฐศาสตร์ ผู้ยิ่งใหญ่ที่พยายามปูพื้นฐานความคิดเอาไว้ด้วยความพยายามเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ให้มากที่สุด ดังนั้นการที่ระบบและกลไกต่างๆ ได้วิวัฒนาการตัวเองมา ไม่ว่าจะมียุคปฏิวัติการเปลี่ยนแปลงใหม่ ซับซ้อนเกิดขึ้นมากมายก็ตาม แต่ยังมีพื้นฐานหรือข้อบ่งชี้ของความคิดที่ อัดัม สมิท และสาวกสำคัญบางคนได้เคยพยายามมองและพูดถึงเอาไว้ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ การจะเข้าถึงอุดมการณ์ได้มากน้อยแค่ไหนนั้น หากมองอย่างเป็นธรรมย่อมขึ้นอยู่กับคุณภาพของมนุษย์เอง และขึ้นอยู่กับระบบว่าได้วางกฎเกณฑ์อันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ไว้แค่ไหน ถ้ายังมีกฎระเบียบที่ฝืนความเป็นจริงของมนุษย์มากเท่าไร แน่แน่นอนว่าการยึดปฏิบัติย่อมมิได้ไม่นาน และเค้าของความล้มเหลวจะปรากฏชัดขึ้นดัง ในระบบเศรษฐกิจที่จัดสรรทุกอย่าง โดยรัฐของลัทธิคอมมิวนิสต์ เป็นต้น

ส่วนวัตถุประสงค์ของบุคคลในทางพุทธศาสนาโดยทั่ว ๆ ไปนั้นย่อมมีมากมายหลายเรื่องที่เขาต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธด้วยตลอดชีวิต แต่หากจะคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อเศรษฐกิจแล้ว กิจกรรมการบริโภคหรือการจับจ่ายใช้สอยทรัพย์ ที่ทำมาหาได้นั้นเป็นกิจกรรมที่จำเป็นพื้นฐานของชีวิตทุกชีวิตที่สะท้อนผลอย่างทรงอานุภาพที่สุดในทุกกรณี ไม่ว่าจะเป็นผลทางด้านเศรษฐกิจ/สังคมของปัจเจกชนหรือส่วนรวมก็ตาม ผลลัพธ์ย่อมขึ้นอยู่กับจุดประสงค์เป็นสำคัญ ดังนั้นในทางพุทธศาสนา พระราชวรมณี ได้แสดงไว้เกี่ยวกับทรัพย์ที่ว่า "พุทธศาสนาไม่สนใจในการที่บุคคลจะมีทรัพย์มากหรือน้อยเท่าไรนัก เพราะถือว่าไม่เป็นเกณฑ์ตัดสินหรือวัดความดี ความชั่วของบุคคล จึงสนใจใน 2 ประเด็นคือ

1. การแสวงหาทรัพย์ คือวิธีการที่จะให้ได้มาซึ่งทรัพย์ว่าได้มาอย่างไร
2. การปฏิบัติต่อทรัพย์คือดูว่าเมื่อได้ทรัพย์มาแล้วจะใช้มันอย่างไร"⁽⁷⁾

ส่วนมากโดยทั่ว ๆ ไปแล้วไม่ว่าจะเป็นการที่จะให้ได้มาหรือการใช้จ่ายเพื่อบริโภคก็ตาม สำหรับมนุษย์ปุถุชนแล้วย่อมมีความต้องการอย่างไม่มีขอบเขตคืออยากได้ อยากมี อยากเป็น อยากไม่เป็น ฯลฯ เรื่อย ๆ ไป จากอุปนิสัยที่เป็นลักษณะประจำตัวของมนุษย์ที่ถือว่าเป็นข้อสมมุติเบื้องต้น (Basic assumption) ที่กำหนดไว้นี้ ปรัชญาแต่ละกระแสได้สร้างแนวคิดสำหรับการวิเคราะห์พฤติกรรมของมนุษย์ และชี้แนะถึงวิธีการที่จะนำมนุษย์แต่ละคน ไปสู่เป้าหมายของการดำรงชีวิตของตนและสภาวะอันเป็นที่พึงปรารถนาของสังคมส่วนรวมและจากความต้องการที่มีไม่สิ้นสุดนี้ ได้กลายมาเป็นมโนทัศน์ที่สร้างปัญหาไม่สิ้นสุดเช่นกัน จึงทำให้การคิดแก้ปัญหาของนักเศรษฐศาสตร์นำไปสู่การมีระบบเศรษฐกิจที่แตกต่างกันเกิดขึ้นคือ เกิดความแตกต่างของระบบเศรษฐกิจในทางปฏิบัติที่เด่นชัดเป็น 2 ระบบ ซึ่งสืบเนื่องมาจากปรัชญาที่ต่างกันคือระบบเศรษฐกิจแบบคอมมิวนิสต์และเสรีนิยม ระบบเศรษฐกิจแบบคอมมิวนิสต์มีปรัชญาที่ขัดแย้งในตัวเอง กล่าวคือในแนวคิดที่จะเอาความเสียสละและสลัดความเห็นแก่ตัวจากปัจเจกชน ให้แก่รัฐเป็นหลักนั้น เรื่องการเสียสละเป็นเรื่องของจิตใจโดยตรง ย่อมต้องการคุณธรรมหรือจิตสำนึกในการบริจาคหรือในการเป็นผู้รู้จักให้ในระดับสูง

หากเป็นแนวคิดทางพุทธศาสนาก็คือพัฒนาไปจนถึงขั้น ไม่มีอัตตาเลยที่เดียว ฉะนั้นวิถีทางแบบคอมมิวนิสต์ คุณธรรม จริยธรรม จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง แต่ตรงกันข้ามในทฤษฎีไดอาเล็กติก ปรัชญาของลัทธิคอมมิวนิสต์กลับปฏิเสธเรื่องศาสนาและคุณธรรม ซึ่งเป็นภาวะของจิตใจโดยสิ้นเชิงเมื่อเหตุไม่สร้างแต่กลับหวังผล เช่นอุดมการณ์รัฐจะบรรลุเป้าหมายไม่ได้เลย เพราะอุดมการณ์ชีวิตไม่ได้รับการสถาปนาในทิศทางที่ตั้งามถูกต้องบนพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ในส่วนระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมนั้น ได้พัฒนามาจากปรัชญาที่ว่าความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน (Self-interest) ของปัจเจกชน จะเป็นพลังนำไปสู่ความมั่งคั่งของสังคมโดยส่วนรวมในที่สุด จึงทำให้น่าสงสัยว่าเมื่อเหตุไม่ดีแล้วผลจะดีได้อย่างไร แนวความคิดที่แตกแยกระหว่างลัทธิ

7. พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธธรรม (กรุงเทพฯ:มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2529), หน้า 781-782.

คอมมิวนิสต์กับเสรีนิยมนั้นเสมือนเป็นการแสวงหาคำตอบเพื่อเป็นที่ยุติว่าแท้จริงแล้วเศรษฐกิจศาสตร์
เพื่อใครกัน จึงทำให้เกิดปรัชญาเฉพาะสังคมชั้นเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตนคิดว่าเหมาะสมที่สุด

เมื่อต่างฝ่ายต่างแยกปฏิบัติตามวิถีทางที่ตนเห็นว่าถูกต้องและดีงาม ในที่สุดเมื่อประ-
สบปัญหาที่จะต้องกลับมาสำรวจตรวจสอบความคิดและแนวทางปฏิบัติกันใหม่ ซึ่งปัจจุบันการมาปฏิบัติ
ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจศาสตร์แนวตะวันตกเริ่มตั้งแต่ยุคคลาสสิก (ค.ศ.1776) จนถึงปัจจุบันนี้
ปรากฏว่าได้มีปัญหามากมาย เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม และปัญหาสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมา
จากการพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นต้น

จึงมีคำถามว่าระบบเศรษฐกิจปัจจุบันควรจะเป็นอย่างไร หากเป็นระบบเศรษฐกิจ
แบบผสมให้มากขึ้น จะผสมกับอะไร จะผสมอย่างไร ผสมแล้วจะเป็นอย่างไร (จะได้อะไร) นี่คือ
คำถามหนึ่งของเศรษฐกิจศาสตร์วันนี้ เพื่อวันพรุ่งนี้

1.3 จุดเริ่มต้นของทฤษฎีเศรษฐกิจศาสตร์และทฤษฎีทางพุทธศาสนา

เท่าที่ผ่านมานักเศรษฐกิจศาสตร์ได้ให้ความสนใจกับส่วนที่เป็น Positive statement
มาก แต่ขณะเดียวกันการละเลยต่อเนื้อหาสาระทาง Normative statement ได้มีผลทำให้
เศรษฐกิจศาสตร์ขาดความสมบูรณ์ไป เนื่องจากเนื้อหาสองส่วนได้รับการพัฒนาไม่เท่าเทียมกัน ซึ่ง
โดยเนื้อแท้แล้วทั้งสอง Positive และ Normative ก็ยากที่จะแยกจากกันได้อย่างเด็ดขาด
เพราะการอธิบายผลใน Positive บางครั้งยังต้องคำนึงถึง What ought to be เช่นกัน
เมื่อจะแปรสู่การปฏิบัติโดยเฉพาะเศรษฐกิจศาสตร์เป็นศาสตร์เชิงนโยบายการวินิจฉัยว่าควรจะเป็น
อะไรและอย่างไร จึงเป็นสิ่งจำเป็นและควรให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

แบบจำลองทางเศรษฐกิจศาสตร์ที่สร้างขึ้นเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ในทางเศรษฐกิจ-
กิจ ภายใต้ข้อสมมุติฐานทั้งหลายนั้น เมื่อสถานการณ์ต่าง ๆ หรือสภาพแวดล้อมได้เปลี่ยนไป แบบ
จำลองเหล่านั้นก็ตามวัดตามอธิบายปรากฏการณ์เหล่านั้น ไม่ได้ที่น่าพอใจหรือถ้าปรากฏการณ์ที่
เบี่ยงเบนผิดธรรมชาติไปมาก ๆ ก็จะทำให้แบบจำลองนั้นหมดความสำคัญเชิงอธิบายลง ไปเลย
เพราะปัญหาบางอย่างที่ซับซ้อนไม่ใช่ด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นปัญหา
ทางด้านศีลธรรม จริยธรรมที่ผ่านมาทางปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจด้วย จึงทำให้ความเข้าใจที่
เคยมีต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ในโลกแห่งความเป็นจริงและโลกของแบบจำลองกลายเป็นความไม่
เข้าใจขึ้นมา หากเข้าก็จะกลายเป็นสังคมที่ไม่เข้าใจตนเอง

ในขณะที่ทั้ง เศรษฐศาสตร์และพุทธศาสนาต่างก็เป็นศาสตร์เกี่ยวกับมนุษย์โดยตรง หากแต่เศรษฐศาสตร์ได้เน้นทางด้าน Positive statement ส่วนปรัชญาทางพุทธศาสนานั้นเป็นองค์ความรู้ในส่วนของ Normative statement ดังเป็นที่ทราบกันแล้วว่า ปรัชญาการศึกษาแบบตะวันตกที่เน้นการศึกษาแบบแยกส่วนเพื่อให้เกิดความชำนาญพิเศษเฉพาะอย่าง (Specialization) นั้นได้ก่อให้เกิดปัญหาตามมา หากมาศึกษาในแนวทางของทรรศนะแบบองค์รวมบ้าง ทั้งเศรษฐศาสตร์และพุทธศาสนาจะช่วยให้เกิดมโนทัศน์ใหม่ที่สมบูรณ์ได้หรือไม่ อย่างไร เพราะทั้งเศรษฐศาสตร์และพุทธศาสนาต่างก็ได้ตระหนักถึงประโยชน์ที่จะพึงได้รับทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและพหุชนเช่นกัน จากความซัดเซทางด้าน Normative ของพุทธศาสนาที่ไม่เพียงแต่เป็นปรัชญาที่ให้แนวทางในการแก้ปัญหาเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางดำเนินไปเพื่อป้องกันปัญหาไม่ให้เกิดขึ้นไปในตัวอีกด้วย เพราะพุทธศาสนานั้นได้เน้นวิธีการมาก จึงมีรายละเอียดในชั้นวิธีการมากพอเพียงกับปัญหาและการแก้ปัญหา จึงทำให้ทศนะแบบองค์รวมน่าสนใจมากขึ้น

เนื่องจากยังไม่ปรากฏว่ามีผู้ทำการศึกษาเกี่ยวกับปรัชญาทางเศรษฐศาสตร์และปรัชญาทางพุทธศาสนาไว้โดยตรง หากจะมีอยู่บ้างก็เป็นในแง่มุมอื่น ฉะนั้นในการศึกษานี้จึงมุ่งศึกษาถึงปรัชญาในทางเศรษฐศาสตร์และปรัชญาในทางพุทธศาสนา เพื่อมาหาความสอดคล้องกันโดยการวิเคราะห์ และหากประเด็นใดในทางเศรษฐศาสตร์และทางพุทธศาสนาสามารถร่วมกันอธิบายในระดับที่เจาะลึกได้ การศึกษาในประเด็นดังกล่าวจะเป็นไปในลักษณะสังเคราะห์แนวความคิดทั้งสองนั้น ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการนำเสนอแนวทางหรือวิธีคิดอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งนอกเหนือจากแนวความคิดตามรูปแบบเดิมคือ แนวคิดแบบทุนนิยม (เสรีนิยม) และแนวคิดแบบสังคมนิยม (คอมมิวนิสต์) โดยจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงจิตภาพหรือทัศนคติของปัจเจกชนและสังคม ซึ่งน่าจะเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้เศรษฐศาสตร์ได้ตระหนักถึงส่วนของ Normative มากขึ้น อย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพราะปรัชญาทางพุทธศาสนานั้นเกิดขึ้นมา โดยผ่านการพิสูจน์แบบลองผิดลองถูกมาแล้ว จาก การค้นพบของพระพุทธเจ้าและการศึกษาปฏิบัติของชาวพุทธ